

BEYNƏLXALQ AVRASIYA MƏTBUAT FONDU

BMT Sosial-İqtisadi Şurasının (ECOSOC) Əsas Məşvərətçi Statuslu üzvü

İkinci Qarabağ müharibəsi başlama səbəbləri, yaratdığı fəsadlar və törədilən cinayətlərə dair

HESABAT

(Sentyabr-Oktyabr 2020)

**Bu hesabat İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı
Azərbaycanın mülki əhalisinə qarşı törədilən cinayətlər,
vurulan ziyan haqda müşahidələrin, müxtəlif rəylərin və mövcud
vəziyyətin dəyərləndirilməsini əks etdirir.**

**Hesabat BAMF müşahidə missiyasının üzvləri:
BAMF-in prezidenti *Umud Mirzəyev*, vitse prezident *Ramil Əzizov*,
təşkilatın Amerika təmsilçisi beynəlxalq münasibətlər üzrə ekspert *Peter Teys*,
BAMF-in BMT Cenevrə ofisində, BMT İnsan Haqları üzrə Komitəsində daimi
nümayəndəsi hüquq elmləri üzrə professor *Osman Əl Hac*
tərəfindən hazırlanmışdır.**

Beynəlxalq Avrasiya Mətbuat Fondu haqda

Beynəlxalq Avrasiya Mətbuat Fondu (BAMF) 1992-ci ildə dövlət qeydiyyatına alınmış qeyri hökumət təşkilatıdır. BAMF, BMT qurumları, ABŞ Dövlət Departamenti, Avropa Komissiyası, Dünya Bankı, Beynəlxalq Mətbuat İnstitutu, Beynəlxalq Jurnalistlər Federasiyası, bir sıra ölkələrin Azərbaycandakı səfirlikləri, nazirliklər, agentliklər, habelə müxtəlif beynəlxalq qurumlarla birgə əməkdaşlıq çərçivəsində fəaliyyət göstərir. “Evdə Sülh, Ölkədə Sülh, Cahanda Sülh” BAMF-in əsas fəaliyyət devizidir.

2007-ci ildə BMT-nin İqtisadi-Sosial Şurasının (ECOSOC) QHT bölməsinin Əsas Məşvərətçi Statuslu, 2014-cü ildən isə Ən Yüksək Statuslu üzvü olan BAMF Qaçqınlar və Sığınacaq Axtaranlar üzrə Avropa Şurasının (ECRE), ABŞ Dövlət Departamentinin İctimai-Özəl Tərəfdaşlıq Proqramının, Beynəlxalq Sülh Bürosunun (BSB), Beynəlxalq Mətbuat İnstitutunun üzvüdür. BAMF, Azərbaycan Mətbuat Şurasının və QHT Forumunun qurucularındandır, fəaliyyəti Beynəlxalq Yardım üzrə Respublika Komissiyası tərəfindən əlaqələndirilən təşkilatların reyesterinə daxil edilmişdir. Beynəlxalq Avrasiya Mətbuat Fondu uzun müddətdir ki, aztəminatlı insanların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması, onların məşğulluğunun artırılması, sülhməramlı aksiyalar, eləcə də müharibədən zərər çəkmiş ərazilərdə infrastrukturun bərpası, ərazilərin minalardan təmizlənməsi və s. istiqamətlərdə sosial-humanitar proqramlar həyata keçirir. BAMF, 90-cı illərdən MDB ölkələri ərazisində etnik konfliktlərin həlli istiqamətində araşdırmaların, sosial-humanitar vəziyyətin qiymətləndirilməsinə dair monitoring və alternativ hesabatların müəllifidir. Təşkilat 2000-ci ildən Ərazilərin Minalardan Təmizlənməsi üzrə Milli Agentlik (ANAMA) və BMT İnkişaf Proqramının birlikdə həyata keçirdiyi Mina Təhlükəsi ilə Mübarizə Proqramına qoşulub. BAMF, UNDP və ANAMA-nın dəstəyi ilə Təhlükəli ərazilərdə Birinci Səviyyəli qiymətləndirmə Tədqiqatını, UNDP, Avropa Komissiyası, Amerikanın Tədqiqat Əməliyyat Mərkəzi və ANAMA-nın dəstəyi ilə Azərbaycanda Minaların Sosial İqtisadi Mənfi Təsirinin Tədqiqı, UNDP-nin dəstəyi ilə Minadanzərəçəkənlərin ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi, Məcburi köçkünlərin ehtiyaclarının öyrənilməsi, UNICEF-in dəstəyi ilə Azərbaycan Gənclərinə Dəstək Proqramını, Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanların maarifləndirilməsi proqramlarının uğurlu icraçısıdır.

Fəaliyyətə başladığı ilk günlərdən BAMF, Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması üçün çoxsaylı xarici media qurumu təmsilçilərinin, beynəlxalq təşkilatlar, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin müharibədən zərərcəkmiş və dağıntılara məruz qalmış regionlara səfərlərini təşkil etmişdir. BMT ECOSOC-un Əsas Məşvərətçi Statuslu üzvü olan BAMF, BMT-nin Nyu York və Cenevrə ofislərində davamlı olaraq müxtəlif paralel sessiyalar keçirmiş, işğalın durdurulması, qaçqın və məcburi köçkünlərin öz yurd-yuvalarına qayıtması və sülhün bərpası istiqamətində səylər göstərmiş, bəyanatlar səsləndirmişdir.

“Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqram”larına uyğun olaraq ANAMA tərəfindən verilən dövlət tapşırıqlarına əsasən BAMF-in “İcma Mina Aksiyası” komandası 20 ilə yaxındır ki, Azərbaycan Mina Aksiyası Proqramına qoşulmuşdur.

Giriş

Sovet İttifaqının dağılması etnik münaqişələrlə müşayiət olunmuşdur. 1988-ci ilin yanvarından etibarən Ermənistanda etnik təmizləmə siyasəti planlı şəkildə həyata keçirilməyə başlanmışdır. Ermənistan hökuməti, erməni millətçi qurumları SSRİ rəhbərliyinin himayəsi ilə azərbaycanlıların Ermənistandan qovulması prosesində minlərlə qanlı aksiyalar törətmişlər.

Əsir və İtkin düşmüş, girov götürülmüş vətəndaşlarla əlaqədar Dövlət Komissiyasının məlumatına görə Ermənistan ərazisində aparılan etnik təmizləmə nəticəsində Ermənistanın 185 yaşayış məntəqəsi boşaldılmış, 250 mindən artıq azərbaycanlı və 18 min kürd öz ev-eşiyindən zorla qovulmuş, 217 azərbaycanlı ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmişdir. Bunlardan 49 nəfəri ermənilərin əlindən qaçarkən dağlarda donmuş, 76 nəfər işgəncələrlə qətlə yetirilmiş, 115 nəfər yandırılmış, 16 nəfər güllələnmiş, digərləri isə asılaraq, elektrik cərəyanına verilərək və suda batırılaraq öldürülmüşdür.

Münaqişə paralel olaraq Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində də başlamışdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və etnik azərbaycanlıların Ermənistan ərazisindən deportasiya olunması ilə bu münaqişə daha da kəskin fazaya keçmişdir. Dağlıq Qarabağın kəndlərində məskunlaşan azərbaycanlılara qarşı silahlı saldırılar təşkil edilir, mülki əhaliyə qarşı terror həyata keçirilirdi.

Dağlıq Qarabağın etnoqrafik vəziyyətinə dair (1989 cu il məlumatı)

Ərazi: 4 388 kv.km.

Əhali: 189 085 nəfər,

Ermənilər: 145 450 (76.9 %) nəfər,

Azərbaycanlılar: 40 688 (21.5 %) nəfər,

Sair: 2 947 (1.6 %) nəfər,

Şuşa şəhəri

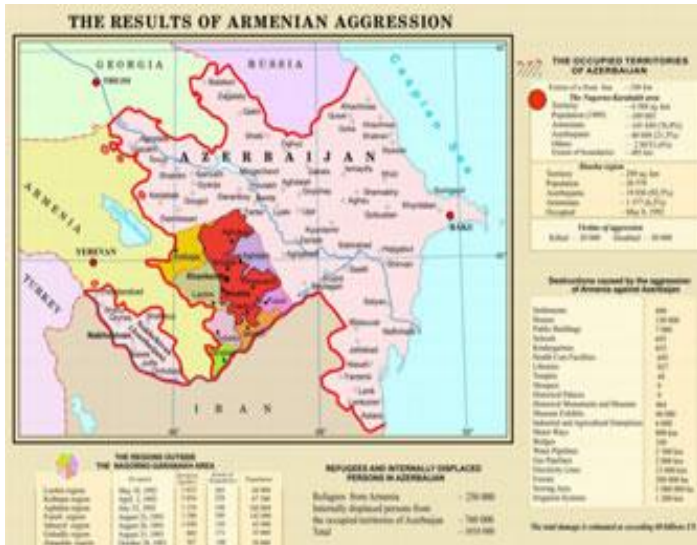
Ərazi: 312 kv.km.

Əhali: 20 579 nəfər,

Azərbaycanlılar: 19 036 (92.5%) nəfər,

Ermənilər: 1 377 (6.7%) nəfər,

İşğal olunmuşdur: 1992-ci il, 8 may.

1992-ci ildə münaqişə pik həddinə çatdı. Xocalı qəsəbəsində törədilən soyqırım nəticəsində 63-ü uşaq, 106-sı qadın, 70-i qoca və qarı olmaqla, 613 Xocalı sakini qətlə yetirilmişdi. Bir müddət sonra Dağlıq Qarabağın və Azərbaycanın mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhəri işğal edildi. Beləliklə Dağlıq Qarabağın işğalı başa çatdırıldı. Daha sonra Dağlıq Qarabağın ətrafında yerləşən və azərbaycanlılar yaşayan Kəlbəcər, Laçın, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan, Füzuli, Ağdam rayonları erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal olundu. 700 minə yaxın insan öz doğma torpaqlarından məcburi köçkün düşərək Azərbaycanın digər bölgələrinə səpələndi. Böyük bir humanitar fəlakət yaşandı.

Ümumilikdə 1991-1994 cü illəri əhatə edən 1-ci Qarabağ savaşı zamanı 30 mindən çox insan həlak olmuş, 50 min insan əlil olmuş, 4500 dən çox insan itkin düşmüşdür. Mənaqişənin nizamlanması üçün 1994-cü ildə atəşkəs sazişi imzalanmış və Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Fransa'nın həmsədrliyi ilə ATƏT-in Minski qrupu yaradılmışdır. Uzun müddət keçməsinə baxmayaraq mənaqişənin həlli ilə bağlı ATƏT-in Minsk qrupunun və digər beynəlxalq qurumların söyləri ilə aparılan danışıqlar heç bir nəticə verməmişdir.

1988-1994-cü illərdə Qarabağda, ümumilikdə, 900 yaşayış məntəqəsi, 150 min ev, 7 min ictimai bina, 693 məktəb, 855 uşaq bağçası, 695 tibb müəssisəsi, 927 kitabxana, 44 məbəd, 9 məscid, 473 tarixi abidə, saray və muzeylər, 40 min muzey eksponatı, 6 min sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisəsi, 160 körpü və digər infrastruktur obyektləri dağıdılmışdır.

30 ildir ki, Azərbaycanın işğal altındakı Dağlıq Qarabağ və 7 ətraf rayondakı ərazilərdə bütün infrastruktur məhv edilmiş, maddi sərvətlər və təbii ehtiyatlar dağıdılaraq viran edilmişdir. Bu müddət ərzində işğal olunmuş ərazilərdə BMT fakt araşdırıcı missiyasının səfərlərinə icazə verilməmiş, əksinə nəzarətsiz qalmış işğal olunmuş rayonlarda böyük xərclər tələb edən müdafiə istehkamları yaradılmış, azərbaycanlıların maddi-mənəvi və tarixi irsi talan edilmişdir. Boş qalmış bu ərazilərə Ermənistan hökuməti tərəfindən müxtəlif ölkələrdə yaşayan ermənilərin köçürülməsi həyata keçirilmişdir.

Azərbaycan tərəfinin 2015-ci ilin sonlarına olan məlumatlarına görə Dağlıq Qarabağa 8.500, işğal olunmuş digər 7 rayon ərazisinə isə ümumilikdə 23.000 nəfər köçürülmüşdür. Bunlardan Laçın: 13 000 nəfər, Kəlbəcər: 700 nəfər, Zəngilan: 520 nəfər, Cəbrayıl: 280 nəfər qeyd edilir. *Ermənistan mərkəzi hökumətinə istinad edən beynəlxalq media qurumlarının məlumatlarına əsasən hələ 2012-ci ilə kimi bu ərazilərdə Suriyadan olan 6000 erməni ailəsi yerləşdirilmişdir. Aparılan məskunlaşma siyasəti və dərin müdafiə istehkamlarının yaradılması Ermənistan tərəfinin işğal olunmuş ərazilərdən hərbi qüvvələrini geri çəkmək niyyətinin olmadığını nümayiş etdirmişdir.*

Qarabağda hərbi əməliyyatlar və İkinci Qarabağ Müharibəsi

Birinci Qarabağ müharibəsi 1994-cü ildə atəşkəslə başa çatdı. Atəşkəs elan olunana kimi işğal olunmuş ərazilərin dərhal azad olunması ilə bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi mövcud idi. Bu qətnamənin şərtləri və münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması ilə bağlı yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupunun söyləri atəşkəs dövründə heç bir nəticə vermədi. Atəşkəs dövründə hərbi əməliyyatlar aparılmasa da, bu rejim mütəmadi olaraq erməni hərbi birləşmələri tərəfindən pozulurdu. 2020-ci ilə qədər atəşkəs dövründə 1436 nəfər azərbaycanlı hərbi və mülki şəxs yaralanmış, 429 nəfər hərbi və mülki şəxs həlak olmuşdur.

2016-cı ilin Aprel ayında baş vermiş eskalasiya nəticəsində Azərbaycan silahlı birləşmələri Füzuli və Tərtər istiqamətlərində 2000 hektardan yuxarı ərazini işğaldan azad etmiş, Naxçıvan ərazisində isə strateji yüksəkliklərə nəzarəti ələ keçirmişdir.

2018-ci il tarixindən etibarən Qazax, Ağstafa, Tovuz, Gədəbəy və Daşkəsən rayonları ərazisində Ermənistanla dövlət sərhəddinə nəzarətin Azərbaycan Müdafiə Nazirliyindən alınaraq Dövlət Sərhəd Xidmətinə həvalə edilmiş və nəticədə Azərbaycan Respublikasının Ermənistanla sərhəddə hər hansı hərbi məqsəd güdmədiyi bir daha təsdiqini tapmışdır.

2020-ci ilin 12 iyulundan başlayaraq Ermənistanın dövlət sərhəddi istiqamətindən Azərbaycanın Tovuz rayonunun kəndləri iriçaplı silahlardan və artilleriyadan atəşə tutulmuşdur. Bu əməliyyatlar Azərbaycan tərəfini Ermənistanın dövlət sərhədləri boyunca hərbi əməliyyatlara cəlb etməklə, digər qonşu ölkələrin münaqişəyə cəlb edilməsi məqsədi daşmış, lakin provokasiya siyasi-diplomatik müdaxilələrdən sonra durdurulmuşdur. Başlayan hərbi əməliyyatlar zamanı Azərbaycanın 12 hərbi qulluqçusu həlak olmuşdur. Bir müddət sonra atəşkəs bərpa olunmuşdur.

Azərbaycan tərəfi hər zaman münaqişənin həll olunması ilə bağlı siyasi iradə nümayiş etdirsə də, erməni tərəfi provokativ hərəkətlərini davam etdirmiş, qəbul edilmiş baza prinsiplərinə məhəl qoymamış Qarabağın Ermənistanın tərkib hissəsi olduğunu bəyan edərək bütün hüquqi-siyasi sənədləri inkar etmiş, Azərbaycanın müxtəlif şəhər və kəndlərində diversiya hərəkətləri, təxribatlar törətmiş eləcə də Azərbaycana qarşı yeni ərazilərin zəbt edilməsi iddiası ilə çıxış etmişdir.

27 Sentyabr 2020-ci il tarixdə Ermənistan silahlı qüvvələri yenidən genişmiqyaslı təxribat törədərək cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan Ordusunun mövqelərini iriçaplı silahlar, artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutmuşdur. Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi təxribatçı əməllərini davam etdirərək, 3-cü ölkələrin münaqişəyə cəlb edilməsi üçün müxtəlif söylər göstərmiş, Cenevrə Konvensiyaları ilə üzərinə düşən öhdəlikləri kobud şəkildə pozmaqla dinc əhalinin sıx yaşadığı əraziləri ağır silahlardan atəşə tutmuş, bununla da mülki əhaliyə qarşı müxtəlif cinayətlər törətmişdir. Tərtər rayonunun Qapanlı, Ağdam rayonunun Çıraqlı və Orta Qərvənd, Füzuli rayonunun Alxanlı və Şükürbəyli, Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı, Goranboy və Daşkəsən rayonunun bir neçə kəndlərinin intensiv atəşə tutulması nəticəsində mülki əhali arasında həlak olanlar və yaralananlar olmuş, o cümlədən çoxsaylı ev və mülki obyektlərə külli miqdarda ziyan dəymişdir. Azərbaycan Ordusunun ön xətt bölmələri bu təxribatın qarşısını almaq və qoşunların qarşিদurma xəttinə yaxın zonalarda yaşayan mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə cavab tədbirləri görmüşdür. Nəticədə hərbi əməliyyatlar intensiv xarakter almış və Azərbaycan hərbi qüvvələrinin əks həmlələri başlamışdır. Hərbi əməliyyatlar işğal olunmuş ərazilərlə təmas xəti boyu Azərbaycanın Füzuli, Xocavənd, Ağdam, Ağcabədi, Tərtər, Goranboy rayonları istiqamətlərində daha kəskin xarakter almışdır.

Azərbaycan Respublikası prezidenti İlham Əliyevin Ermənistanın işğalı altındakı ərazilərin boşaldılması ilə bağlı dəqiq tarixlər göstərilməklə yol xəritəsinin hazırlanması, BMT qətnamələrinin tələblərinin yerinə yetirilməsi və sülh danışıqlarının başlanılması ilə bağlı müraciətləri Ermənistan siyasi istəblişmenti tərəfindən qəbul edilməmişdir.

27 sentyabr 2020-ci il tarixdən başlayan hərbi əməliyyatlar nəticəsində 27 oktyabr tarixinədək Azərbaycan hərbi qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ və ona bitişik 7 rayonun ərazisində yerləşən 182 kənd, Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı şəhərləri, Xocavənd rayonunun Hadrut və Suqovuşan qəsəbələri, Zəngilan rayonunun Mincivan qəsəbəsi, strateji Murov dağ silsiləsi işğaldan azad edilmişdir.

Azərbaycana qarşı Ermənistan Respublikasının hərbi təcavüzü nəticəsində beynəlxalq humanitar hüquq normalarının ciddi pozulduğunu, mülki vətəndaşların düşmənçilik niyyəti ilə qəsdən öldürüldüyünü, habelə əhalinin əmlakının bilərəkdən məhv edilməsi cinayətlərinin törədildiyi aşkar edilmişdir. BAMF-in fakt araşdırıcı missiyası Füzuli, Ağdam, Tərtər, Goranboy, Naftalan və Gəncə şəhərlərində xeyli sayda şəxsi mülkiyyətə, avtomobillərə, sosial infrastruktura, vətəndaş cəmiyyəti qurumlarının ofislərinə, məktəb binalarına, baxçalara, sosial mədəni obyektlərə ziyan dəydiyini müəyyən etmişdir. Mülki əhalinin yaşadığı ərazilərin atəşə tutulması nəticəsində 398 mülki obyekt, 2174 yaşayış evi və 90 çoxmənzilli yaşayış binası yararsız hala düşmüşdür. Ümumilikdə mülki şəxslərin yaşadığı kəndlərin, şəhərlərin qadağan olunmuş raketlərlə atəşə tutulması nəticəsində 91 nəfər mülki şəxs həlak olmuş, 363 nəfər yaralanmışdır. BAMF icra strukturlarından, yerli əhalidən və bələdiyyələrdən müharibənin mülki şəxslərə vurduğu ziyanla bağlı aşağıdakı məlumatları əldə etmişdir:

Tərtər rayonu

Rayon ərazisi 27 sentyabr tarixindən etibarən erməni hərbi birləşmələrinin raket və top atəşlərinə məruz qalmışdır. Ümumilikdə rayon ərazisinə 27 sentyabrdan oktyabrın sonlarına kimi erməni hərbi birləşmələri tərəfindən təxminən 15.500 mərmə atılmışdır. Nəticədə 17 nəfər mülki şəxs həlak olmuş, 61 nəfər yaralanmışdır. Rayonun 104 min əhalisi var və onların böyük əksəriyyəti təhlükəsizlik baxımından yaşayış yerlərini müvəqqəti olaraq tərk etmişlər. Onlar müxtəlif rayonlarda məktəblərdə, baxçalarda, ictimai işə obyektlərində yerləşdirilmişlər. Bəziləri isə təsərrüfat sahələrinin suvarılması üçün, iri və xırda buynuzlu mal

qaranı yemləmək baxımından olduqları yerləri tərk etməmiş, nisbətən təhlükəsiz olan yol kənarlarında məskunlaşmışlar. Rayonun 26 kəndi təmas xətti ilə həmsərhəddir.

Erməni hərbi birləşmələrinin rayon ərazisini atəşə tutması nəticəsində 37 yaşayış məntəqəsi (kəndlər və şəhər mərkəzi) ziyan çəkib. Erməni hərbi birləşmələrinin artilleriya atəşi zamanı rayon ərazisində 133 ev tamamilə, 873 ev qismən dağıdılmış, 47 ticarət mərkəzi, 65 çox mənzilli yaşayış binaları, 100 yardımçı tikili, 18 inzibati bina, 14 məktəb, 1 peşə məktəbi, 1 musiqi məktəbi, 3 tibb məntəqəsi, 3 mədəniyyət müəssisəsi ciddi ziyan görmüşdür. Rayon ərazisində pambıq məntəqəsi, çörək zavodu, ictimai işə müəssisələri, bazar ərazisi artilleriya atəşi nəticəsində dağıdılmışdır. 2981 ha ərazidə əkilmiş pambıq sahəsi yığılmamış sahələrdə tələf olmaqdadır. Bu sahələrin hər hektarından 34,8 sentner pambıq yığılı planlaşdırılırdı.

Bərdə rayonu

Rayonun mərkəzi Bərdə şəhəridir. Şəhər regionun mərkəzi hesab olunur. Bərdə rayonunda ümumilikdə 157.507 nəfər əhali məskunlaşıb. Bundan əlavə rayon ərazisində salınmış məcburi köçkün qəsəbələrində birinci Qarabağ müharibəsi zamanı Dağlıq Qarabağ və ətraf 7 rayondan gələn 30 mindən yuxarı məcburi köçkün məskunlaşıb. Baş vermiş hadisələrdən sonra Tərtər və Ağdam rayonu ərazilərindəki insanların bir çoxu nisbətən təhlükəsizlik baxımından Bərdə rayonu ərazisinə köç ediblər. Onların cəmi sayı 20.130 nəfərdir. Onların da 11.091 min nəfəri fərdi yaşayış evlərində, 7.096 min nəfəri isə rayon ərazisində yerləşən 83 məktəbdə məskunlaşmışlar. 1133 nəfər isə rayon ərazisində fəaliyyət göstərən ictimai işə obyektlərində, müxtəlif müəssisələrdə müvəqqəti olaraq yerləşmişlər. Erməni hərbi birləşmələri təmas xəttindən 25 kilometrə çox uzaqlıqda yerləşən Bərdə rayonu ərazisinə 60-dan çox raket mərmiləri atmışlar. Bunlardan 13 ədədi Bərdə şəhəri, digərləri isə rayonun 5 kəndlərinə düşmüşdür. Bu raketlərin bəzilərinin SKAD /ELBRUS tipli kasetli raketlər olduğu müəyyən edilmişdir. Ən faciəlisi isə oktyabrın 27-də Bərdə rayonu Qarayusifli kəndinin və oktyabrın 28-də Bərdə şəhərinin atəşə tutulması nəticəsində baş vermişdir. Kasetli raketlərin Bərdə şəhərinə atılması ilə 21 mülki şəxs həlak olmuş, 71 nəfər yaralanmışdır. İnsanlıq faciəsi yaşanmışdır. Həlak olanların bir çoxu qadınlar və uşaqlar olmuşdur.

Ümumilikdə sentyabr-oktyabr ayları Bərdəyə endirilən raket zərbələri nəticəsində 28 nəfər mülki şəxs həlak olmuş, 86 nəfər yaralanmışdır. Artilleriya atəşi nəticəsində 70-dən yuxarı tikiliyə ziyan dəymişdir. 27 fərdi yaşayış binası isə ciddi zədələnmiş və ya dağıdılmışdır. Onlardan 3-ü tamamilə dağıdılmışdır. 1

çoxmənzilli yaşayış binası, 5 ictimai iaşə obyektı (Qədim Bərdə restoranı) ciddi ziyan görmüş, 1 məktəb, 9 ədəd mal qara tələf olmuşdur.

Gəncə şəhəri

Azərbaycanın ikinci ən böyük şəhəridir. Şəhərdə 350 mindən yuxarı insan məskunlaşmışdır. Şəhər ərazisində beynəlxalq mülki aeroport fəaliyyət göstərir. 04 oktyabr 2020-ci il tarixdən etibarən erməni hərbi birləşmələri şəhər ərazisinə

13 ballistik raket zərbələri endirmişlər. Onların bəziləri Hava Hücumundan müdafiə qüvvələri tərəfindən zərərsizləşdirilmişdir. Şəhərin mülki şəxslərin yaşadığı yerlərə düşən mərmilər nəticəsində 200-dən çox yaşayış mənzili, fərdi və çox mənzilli yaşayış binası zərər görmüşdür. 145 ailənin evi tamamilə məhv edilmiş və onlar evsiz-eşiksiz qalmışlar. Ballistik hücum nəticəsində 139 nəfər yaralanmış, 28 mülki şəxs həlak olmuşdur. Onlardan 6-sı uşaqdır. 4 uşaq hər iki valideynini itirmişdir. Şəhərin ballistik raketlərlə atəşə tutulması nəticəsində insan faciəsi yaşanmışdır.

Ümumilikdə partlayışlar nəticəsində 500-ə yaxın ticarət obyektinə ciddi zyan dəymiş, onlardan biri tamamilə dağıdılmışdır. 6 baxçaya, 8 ümumtəhsil müəssisəsinə, ali təhsil müəssisəsinin korpusuna ciddi ziyan dəymişdir.

Goranboy rayonu

Əsasən kənd təsərrüfatı rayonudur. 120 mindən çox əhalisi vardır. Erməni hərbi birləşmələri tərəfindən sentyabr-oktyabr 2020-ci il tarixlərində rayon ərazisində yerləşən 28 yaşayış məntəqəsinə 662 ədəd mərmə atılmışdır. ANAMA-nın apardığı tədqiqatlara görə onlardan 52 ədədi uzaqmənzilli raketlər olmuşdur. Artileriya atəşi nəticəsində 250 fərdi yaşayış evinə, 6 sosial obyektdə ziyan dəymişdir. Onlardan 6-sı tamamilə dağıdılmışdır. 7 nəfər mülki şəxs həlak olmuş, 10 nəfər yaralanmışdır. Rayonun Qaraçinar və Safikürd kəndləri artileriya mərmiləri nəticəsində ciddi ziyan görmüşdür. Rayonun Tap kəndi xüsusi ilə ziyan görmüşdür. Kənddə 2848 nəfərdən yuxarı insan məskunlaşıb. Kənd ərazisinə erməni hərbi birləşmələri tərəfindən 174 mərmə atılmışdır. Yonca sahələri, tərəvəz sahələri, otlaqlara ziyan dəymiş, 48 baş iri buynuzlu mal-qara tələf olmuşdur.

Füzuli rayonu

Rayonun 75 kəndi var. Onlardan 12 kənd və Horadiz şəhəri 1994 –cü ildə Azərbaycan ordusu tərəfindən işğaldan azad edilib. Rayon ərazisində 60 mindən çox insan məskunlaşmışdı. Əhalinin digər hissəsi (təxminən 50 mindən yuxarı) Azərbaycanın digər bölgələrinə səpələnmiş və məcburi köçkün həyatı yaşayır. Son vaxtlar baş verən hərbi əməliyyatlar nəticəsində erməni hərbi birləşmələri rayonun kəndlərini, yaşayış məskənlərini, Zobucuq məcburi köçkün qəsəbələrini, Horadiz şəhərini intensiv atəşə tutmuşdur. Yerli əhalinin bildirdiyinə görə nəticədə 3 nəfər mülki şəxs həlak olmuş, 20-dən yuxarı insan yaralanmışdır. Rayon ərazisinə atılan mərmilər nəticəsində rayonun 300-dən yuxarı yaşayış binasına zərər dəymiş, Horadiz şəhərində 10 ev tamamilə məhv edilmişdir. Horadiz şəhərində Gənclər evi, Heydər Əliyev Mərkəzi, Muğam Mərkəzi ciddi dağıntılara məruz qalmışdır. Rayon ərazisindəki uşaq baxçaları, maliyyə qurumlarının binaları, məktəblər, yanacaqdoldurma məntəqələri zərər görmüşdür. Horadiz şəhəri, Zobucuq qəsəbəsi, Qazaxlar, Alxanlı, Əhmədallılar və digər yaşayış məntəqələrinin əhalisi evakuasiya olunmuşdur. Kənd təsərrüfatı sahələrinə mərmilərin düşməsi səbəbindən təsərrüfat sahələrinə ziyan dəymiş, məhsul yığımları yekunlaşdırılmamışdır.

Qeyd olunan rayon və şəhərlərlə yanaşı Naftalan, Beyləqan, və təmas xəttindən 200-300 kilometrlik məsafədə yerləşən Kürdəmir, Qəbələ, Xızı, Abşeron rayonları da Ermənistan ərazisindən atılan uzaq mənzilli raket mərmilərinin düşməsi nəticəsində ziyan çəkmiş, insanlar yaralanmışdır.

Ağdam rayonu

Rayonun 73% hissəsi işğal altındadır. Qalan hissədə isə azərbaycanlı məcburi köçkünlər məskunlaşıb. Rayonun ümumilikdə 204 min əhalisi var. Bu ərazilərdə isə 93 mindən yuxarı əhali yaşayır. Aparılan hərbi əməliyyatlar vaxtı rayonun 43 yaşayış məntəqəsi ardıcıl mərmilərlə atəşinə tutulmuşdur. Oktyabrın sonunadək rayon ərazisinə 9000-ə yaxın mərmilə atılıb. Nəticədə 7 nəfər həlak olmuş, 42 nəfər yaralanmışdır. Hərbi əməliyyatların başlaması ilə əlaqədar rayonun təmas xəttinə yaxın 19 kəndi təxliyyə olunmuşdur. 679 tikiliyə ziyan dəymişdir. Onlardan 582-si fərdi yaşayış evi (bunun 67-si tamamilə dağılmış) 515 ədədi yardımçı tikili (onun 97-si tamamilə) dağıdılmış, 231 baş iri buynuzlu heyvan tələf olmuşdur. Rayon ərazisində 2120 hektar pambıq sahəsi əkilmiş həmin sahələrdən nəzərdə tutulan 6.000 ton pambıq yığılmamış sahələrdə yarasız vəziyyətə düşmüşdür. Rayonun təmas xəttinə yaxın məskunlaşmış məcburi köçkün əhalisinin demək olar ki yarısı Ağcabədi və Bərdə şəhərlərinə təxliyyə edilmişdir.

Mülki şəxslərə qarşı törədilən hərbi təcavüz və hüquq pozuntuları

Erməni silahlı qüvvələrinin 04-11-17 oktyabr 2020-ci il tarixlərində gecə saatlarında Gəncənin mərkəzi hissəsində yerləşən dinc sakinləri, yaşayış məntəqələrini raket atəşinə tutması nəticəsində çox sayda insanlar həlak olmuş, yaralanmış, mülki infrastruktur obyektlərinə, nəqliyyat vasitələrinə külli miqdarda ziyan dəymişdir. Ermənistan tərəfi Gəncə ətrafındakı hərbi məntəqələrin hədəfə alındığını bildirsə də, acı mənzərə insanlıq əleyhinə növbəti cinayət kimi qiymətləndirilməlidir. Gəncə şəhərinə edilən hər üç saldırdı mülki əhalinin daha çox məskunlaşdığı yerlərə endirilmiş və nəticədə mülki şəxslər öldürülmüş və yaralanmışdır. Hücuma gecə vaxtları insanların əsasən evlərində olduğu vaxtlarda edilməsi də cinayətin niyyətindən xəbər verir. Ümumilikdə, Ermənistan hərbi qüvvələri tərəfindən Gəncə şəhərinin ballistik raketlərlə atəşə tutulması nəticəsində 25 mülki şəxs həlak olub, 100-dən çox dinc sakin müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri alıb. BAMF-ın araşdırıcı missiyası, hadisələrin törədildiyi yerlərə dərhal səfər etmiş, partlayış

nəticəsində yaranmış dağıntının miqyası ilə tanış olmuş, zərərçəkənlərlə görüşlər keçirilmiş, dünyasını dəyişənlərin dəfn mərasimlərində olmuş, xəstəxanalarda yaralılarla söhbətlər aparmışdır. ANAMA tərəfindən aparılan təhqiqat işləri nəticəsində tapılmış qəlpələr üzərində 8K14 Gəncəyə atılan SKAD/Elbrus əməliyyat-taktik ballistik raketlər olduğu müəyyən edilmişdir. Müdafiə nazirliyinin sözcüsünün bildirdiyinə görə :

“Elbrus ballistik raketi ön cəbhəyə gətirilərsə bu zaman Bakı şəhərinə çatacaq uçuş məsafəsinə də malik ola bilər. Əgər Dağlıq Qarabağ ərazisinə o gətirilsəydi, hansı dağıntılara səbəb ola biləcəyi aydın təsəvvür etmək mümkündür. Əldə edilmiş kəşfiyyat məlumatları əsasında Dağlıq Qarabağda yerləşən 1-ci ümumqoşun ordusunun tərkibində belə hərbi hissənin olmadığını bilirik. Bu silah Ermənistanın 71-ci raket alayının tərkibindədir. Həmin hərbi hissə Stepanavan şəhərində yerləşir.” deyərək bildirib.

Oktyabrın 27 və 28 tarixlərində təmas xəttindən 25-30 kilometr uzaqlıqda yerləşən Bərdə şəhərinin Smerç tipli kasetli mərmilərlə atəşə tutulması nəticəsində növbəti faciə baş vermişdir. Şəhər mərkəzinin bombalanması nəticəsində 21 nəfər həlak olmuş, 71 nəfər yaralanmışdır. Çox saylı ticarət obyektlərinə, avtomaşınalara ziyan dəymişdir.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin döyüş əməliyyatlarının aparıldığı bölgədən 100 km-dən artıq uzaqlıqda yerləşən və 100 mindən artıq əhalisi olan Mingəçevir şəhərini qəsdən hədəfə almaqla atdığı raketlərdən biri elektrik stansiyasının qarşısına, digəri isə dinc sakinlərin yaşadığı evin yaxınlığına düşüb. Fərdi yaşayış evinə raketin atılması nəticəsində 5 nəfər müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri alaraq xəstəxanaya yerləşdirilib, eyni zamanda evə külli miqdarda ziyan dəyib. Azərbaycanın sənaye şəhəri olan Mingəçevirdə strateji baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə Cənubi Qafqaz regionunda ən böyük su anbarı və elektrik stansiyası yerləşir. Bu su anbarının və elektrik stansiyasının vurulması Cənubi Qafqaz regionu üçün ciddi ekoloji fəsadlar törədə bilər.

BAMF-ın araşdırıcı nümayəndələri tərəfindən müəyyən edilmişdir ki, Tərtər rayonunun Seydimli kənd məzarlığında dəfn mərasimi keçirilən zaman insanlar hədəfə alınmış, Ermənistan hərbi dəstələrinin artilleriya atəşi nəticəsində 4 nəfər öldürülmüş, 3 nəfər ağır yaralanmışdır. Naftalan şəhərinin atəşə tutulması nəticəsində 2-si uşaq olmaqla bir ailənin 5 üzvü həlak olmuşdur. Bunun kimi faktlar onlardır.

Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun məlumatlarına əsasən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın dinc əhalisinə yönəlik hərbi cinayətlər nəticəsində, Füzuli, Beyləqan, Ağcabədi, Ağdam, Naftalan, Goranboy, Gəncə şəhərlərində mülki insanların yaşadığı yaşayış məntəqələrin hədəfə alınması nəticəsində sentyabrın 27-dən 22 oktyabr tarixinədək olan dövrdə ermənilərin yaşayış məntəqələrimizi atəşə tutması nəticəsində 63 mülki şəxs həlak olub, 292 nəfər yaralanıb.

Dağıdılmış mədəni abidələr və sosial infrastrukturalar

Gəncədə olan ölkə və yerli əhəmiyyətli tarixi abidələrə, dini məbədlərə, mədəniyyət obyektlərinə, habelə təhsil müəssisələrinə ciddi ziyan dəymişdir. Belə ki, 1887-ci ildə inşa edilmiş Aleksandr Nevski Rus Pravoslav Kilsəsi, XIV əsrin “İmamzadə” Dini-Memarlıq Abidə Kompleksi, vaxtı ilə “Kişi gimnaziyası” kimi fəaliyyət göstərən, hazırda isə Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin istifadəsində olan yerli əhəmiyyətli tarixi abidə və Nizami kinoteatrı zərər görüb. 5 məktəb və 6 körpələr evi-uşaq bağçası, həmçinin Gəncə Musiqi Kollecinin binasına ciddi ziyan dəyib. Füzuli rayon ərazisinin atəşə tutulması nəticəsində 13-cü əsrə aid Şeyx Babı türbəsinə ciddi ziyan dəymişdir.

Ermənistanın təxribatı nəticəsində hərbi əməliyyatların ilk vaxtlarında 180-a yaxın sahibkarlıq subyektinə zərər dəyməsi barədə məlumatlar daxil olmuşdur. Müraciətlərin ilkin təhlili göstərir ki, Ermənistanın təxribatından daha çox Ağdam, Gəncə, Füzuli, Tərtər, Beyləqan, Naftalan, Bərdə,

Cəbrayıl (Cocuq Mərcanlı) və Ağcabədi rayonlarında fəaliyyət göstərən sahibkarlar ziyan çəkib. Daha çox heyvandarlıq təsərrüfatları və ticarət obyektləri olmaqla, əkin sahələrinə, ictimai iaşə obyektlərinə zərər dəyib. Bununla yanaşı, Ermənistan silahlı qüvvələri mülki əhalinin məskunlaşdığı yaşayış obyektlərini atəşə tutduğundan hazırda bəzi fermerlər əkin sahəsində olan məhsulunu toplaya bilmirlər. BAMF əməkdaşları sahibkarlarla, fermer və müxtəlif ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərlə görüşlər keçirmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, kənd təsərrüfatı sahələrinə çox böyük ziyanlar dəyib. Tərtərin Azad Qaraqoyunlu kəndində pambıq zavodu, Tərtər şəhərinin mərkəzində bazar ərazisi, Gəncə, Bərdə, Ağdam və Füzuli rayonu ərazisində marketlər, yanacaq doldurma məntəqələri, ictimai iaşə obyektləri, ticarət yerləri raket zərbələri nəticəsində məhv edilmişdir.

Azərbaycan hökuməti Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində sahibkarlıq subyektlərinə dəymiş ziyan barədə məlumat verilməsi üçün əhaliyə müraciət etmişdir. Hərbi əməliyyatların aparılmasına baxmayaraq işğaldan azad olunmuş Suqovuşan qəsəbəsinə gedən əsas yolun 29 kilometrlik hissəsinin bərpası ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamından sonra həmin ərazidə sürətli işlərin aparılması müşahidə olunmuşdur.

Ermənistan hərbi qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində 14 bölgədə 420 məktəbin fəaliyyəti dayandırılmışdır. Qeyd edək ki, bu günədək 50-yə yaxın ümumi təhsil müəssisəsinin Ermənistan hərbi qüvvələri tərəfindən raket atəşinə tutulması nəticəsində zərər dəymişdir. Gəncə şəhərinin atəşə tutulması nəticəsində yaralananlardan 10 nəfəri məktəblidir. Naftalan və Ağcabədi şəhərinin atəşə tutulması nəticəsində 3 məktəbli həlak olmuşdur. Ermənistanın Gəncəyə terror aktı nəticəsində 3 uşaq hər iki valideynini itirmişdir. Ümumilikdə Ermənistan silahlı qüvvələrinin mülki şəxsləri atəşə tutması nəticəsində 9 məktəbli həlak olmuşdur.

Bu, Uşaq hüquqları Konvensiyasının 28 və 38-ci maddələrində göstərilən uşaqların təhsil hüquqlarının və Təhlükəsiz Məktəblər Bəyannaməsində göstərilən prinsiplərin açıq şəkildə pozulmasıdır.

Uşaq Hüquqları Konvensiyasının (1989-cu il) 38-ci maddəsinə görə, dövlət silahlı qarşıdurmalarda uşaqlara tətbiq olunan və onlara aid olan beynəlxalq humanitar hüquq qaydalarına hörmət etməyi və yerinə yetirilməsini təmin etməyi öhdəsinə götürür. Dövlətin silahlı qarşıdurmalarda mülki əhalini qorumaq üçün beynəlxalq humanitar hüquqa əsasən öhdəlikləri var və silahlı qarşıdurmadan əziyyət çəkən uşaqların qorunması və qayğısına qalmaq üçün bütün mümkün tədbirləri görməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Təhlükəsiz Məktəblər Bəyannaməsinə əsasən silahlı qarşıdurma zamanı təhsil müəssisələrindən baza, kazarma və ya həbsxana kimi istifadə edilməsi qadağan olunub. Ancaq bu, erməni ordusu tərəfindən davamlı metod olaraq istifadə edilib. Beləliklə, hərbi baza kimi onlar ya mədəniyyət evini, ya məktəbi ya da uşaq bağçası seçirlər. Onlar mülki obyektlərdən “canlı qalxan” kimi istifadə edirlər və bu silahlı qarşıdurmalar zamanı qadağan olunub. Bu qayda Üçüncü Cenevrə Konvensiyasında (hərbi əsirlərə münasibətdə), Dördüncü Cenevrə Konvensiyasında (qorunan mülki şəxslərə münasibətdə) və Əlavə I Protokolda (ümumilikdə mülki vətəndaşlara münasibətdə) müəyyən edilmişdir.

Hədəfə alınmış mülki strateji obyektlər

27 sentyabr tarixdən başlayan hərbi əməliyyatların gedişi zamanı Ermənistan hərbi qüvvələri Azərbaycanın bir neçə strateji obyektini hədəfə almaqla münafişənin miqyasını genişləndirmək, əhali arasında panika yaratmaq, 3-cü tərəfləri münafişəyə cəlb etmək niyyəti güdüb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev “Boru xətlərinin sıradan çıxarılması planlarını həyata keçirərsə, onlar üçün cavab çox ağır olacaq. Biz bu barədə artıq xəbərdarlıq etmişik. Hesab edirəm ki, gələn il TANAP-dan qaz alacaq Avropa ölkələri də onları xəbərdar etməlidir. Çünki TANAP təkə bizim layihə deyil. TANAP-ın başqa səhmdarları var, TAP-ın Avropa səhmdarları var. Bu, Avropanın enerji təhlükəsizliyi üçün müstəsna əhəmiyyət daşıyan bir layihədir. Ona görə hamımız maraqlı olmalıyıq ki, bu layihəyə hər hansı bir ziyan dəyməsin.” deyər xarici mediaya müsahibəsində söyləyib.

Ermənistan silahlı qüvvələri 06 oktyabr 2020-ci il, gecə saatlarından başlayaraq mülki əhalinin sıx yaşadığı və münafişə zonasından uzaq olan Yevlax rayonu ərazisini, bu ərazidən keçən Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin kaset tipli raket zərbələri ilə atəşə tutub. Raketlər Yevlax rayonu ərazisində Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin 10 metrliyinə düşüb. 300-dən çox kaset tipli bombaların qəlpələri ətrafa yayılıb. Bu isə mülki əhalinin həyat və sağlamlığı üçün ciddi təhlükə və təhdiddir. ANAMA-nın xüsusi mobil qrupu tərəfindən ərazidə aparılan araşdırma zamanı fakt təsdiqini tapmış, ətrafa səpələnmiş bombacıqlar ərazidən götürülərək zərərsizləşdirilmişdir.

18 oktyabr saat 13.00 radələrində Xızı rayonu ərazisinə partlayış səsinin eşidilməsi və S-300 raketinin qalıqlarının düşdüyü barədə məlumat daxil olub. ANAMA-nın xüsusi mobil əməliyyat qrupu hadisə yerində Sitalçay ərazisində “S-300” raketinin qalıqlarını aşkarlayıb. Raket Azərbaycan Hərbi Hava Qüvvələri tərəfindən vurulub. Bu raket 300 km radiusda hədəfləri aşkarlama qabiliyyətinə malikdir. Raketin 250-280 km məsafədə uçuş qabiliyyətinə malik olması müəyyənləşdirilib.

İşğalçı Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini, 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyaları və onların Əlavə Protokollarını, habelə 10 oktyabr 2020-ci il tarixdə saat 12:00-dan etibarən elan edilmiş humanitar atəşkəs rejiminin tələblərini pozaraq, Azərbaycanın dinc əhalisini qəsdən hədəfə almaqla yaşayış məntəqələrini və strateji obyektləri ağır artilleriyadan atəşə tutmağa davam edib.

Ermənistan silahlı qüvvələri 17.10.2020-ci il tarixdə gecə saat 01 radələrində növbəti dəfə Cənubi Qafqazın ən böyük istilik elektrik stansiyası olan Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasını hədəfə almaqla cəbhə zonasından 100 km-dən artıq uzaqlıqda yerləşən, iri sənaye şəhəri Mingəçevirə raketlər atmışdır. Raketlər Azərbaycan Ordusunun hərbi hava hücumundan müdafiə qüvvələri tərəfindən zərərsizləşdirilmişdir. Humanitar atəşkəs dövründə cəbhə xəttindən kənarda yerləşən şəhərlərin hədəfə alınması Ermənistan rəsmiləri tərəfindən Azərbaycanın dərinliklərində yerləşən ərazilərdə əhali arasında panika yaratmaq məqsədi daşdığı bildirilmişdir.

22 oktyabr 2020-ci il tarixdə Ermənistan hərbi birlikləri Abşeron yarımadasını içməli su ilə təchiz edən və ölkəmiz üçün xüsusi strateji əhəmiyyətə malik Oğuz-Qəbələ-Bakı su kəmərinin hədəfə alaraq raket atəşinə məruz qoyub. Azərbaycan Ordusunun hava hücumundan müdafiə qüvvələrinin zərərsizləşdirilməsi nəticəsində raketin hissələri su kəmərinin yaxınlığına düşüb. Oktyabrın sonlarında təmas xəttindən kənarda yerləşən Göygöl və Daşkəsən rayonlarının meşə massivinin atəşə tutulması ilə yanğınlar baş vermiş, ekoloji terror törədilmişdir.

Beynəlxalq hüquq normalarının pozulması

BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi 822,853,874,884 sayılı qətnamələr işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin qeyd şərtsiz azad edilməsini tələb edir. Qətnamələrin qəbul edilməsindən 27 il keçməsinə baxmayaraq onun müddəaları Ermənistan tərəfindən icra edilməmişdir. İşğal olunmuş ərazilərdə qanunsuz məskunlaşma həyata keçirilmiş, bütün yaşayış məntəqələri yer üzündən silinmişdir. BMT Baş Assambleyasının Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı 2006-cı il sentyabrın 7-də qəbul etdiyi “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı qətnaməsində işğal edilmiş ərazilərdə ermənilər tərəfindən törədilən yanğınlar pislənilib. Baş Assambleyanın 2008-ci il martın 14-də qəbul etdiyi eyniadlı növbəti qətnamə münaqişənin hüquqi, siyasi və humanitar aspektlərini əhatə edir və həlli prinsiplərini yenidən təsdiqləyir. Bu prinsiplər Azərbaycanın suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmətlə yanaşılmasını, erməni qoşunlarının Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını, işğal edilmiş ərazilərdən məcburi köçkün düşmüş insanların öz doğma yurdlarına qayıtmaq hüququnu, hər iki icmanın Azərbaycanın tərkibində muxtar idarəetmə formasına malik ərazidə birgəyaşayış şərtlərinin təmin edilməsini və ərazilərin işğalı nəticəsində yaradılmış vəziyyətin qeyri-qanuniliyini vurğulayır.

Avropa Şurası qərarlarının əsasən siyasi və hüquqi islahatlar sahəsini əhatə etməsinə baxmayaraq, bu qurum vaxtaşırı olaraq Avropada, o cümlədən Cənubi Qafqazda cərəyan edən münaqişələrlə bağlı mövqeyini ifadə edib. İlk olaraq, qaçqın və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin ağırlığını nəzərə alaraq, Avropa Şurasının Parlament Assambleyası (AŞPA) müxtəlif hesabatlar hazırlayaraq, onların heç bir şərt olmadan qayıdışının təmin olunmasına çağırır və üzv dövlətlərin bu humanitar faciəyə həssas yanaşmalarına çalışıb. AŞPA münaqişənin ATƏT-in vasitəçiliyi ilə Helsinki Yekun Aktı və Paris Xartiyasının prinsipləri əsasında siyasi həllinin tərəfdarı olub. Qurumun 1997-ci il aprelın 22-də qəbul etdiyi “Cənubi Qafqazda münaqişələr haqqında” 1119 nömrəli qətnaməsi münaqişənin həllinin sərhədlərin toxunulmazlığı, tərəflər arasında danışıqlar yolu ilə razılaşdırılan Dağlıq Qarabağ üçün geniş muxtariyyət statusunun verilməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərin qayıtmaq hüququ, bütün xalqların təhlükəsizlik təminatı, o cümlədən sülhün qorunmasını təmin edən çoxmilli qüvvələrin yerləşdirilməsi şərtlərini tanıyır. AŞPA münaqişələrin həllini etnik qruplara öz xüsusiyyətlərini ifadə etməyə şərait yaradan muxtariyyət statusunun verilməsində görür. Etnik qruplar öz hüquqlarından tam bəhrələnməli və dövlətin ərazi bütövlüyünə xələl gətirməməlidirlər. AŞPA 2005-ci il yanvarın 25-də qəbul etdiyi 1416 nömrəli “ATƏT-in Minsk qrupu tərəfindən tənzimlənən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında” qətnamədə Azərbaycan ərazilərinin işğal faktını təsdiqləyib, bu ərazilərdəki etnik təmizləmələrdən narazılığını ifadə edib, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinə riayət edilməsinə və qoşunların işğal edilmiş ərazilərdən geri çəkilməsinə çağırış edib. Təşkilat, həmçinin məcburi köçkünlərin öz torpaqlarına qayıtmaq hüququnu təsdiqləyib, üzv dövlətin ərazisinin digər üzv dövlət tərəfindən işğal edilməsinin yolverilməzliyini vurğulayıb. Bundan başqa, Azərbaycanın 6 rayonunun 100 min hektara yaxın torpaq sahəsini suvarma suyu ilə təmin etmək üçün 1976-cı ildə Tərtər çayı üzərində inşa edilmiş Sərsəng su anbarının işğal nəticəsində qəzalılıq vəziyyətə düşməsi, sakinlərin suvarma suyundan məhrum olması barədə AŞPA-nın Sosial Məsələlər, Səhiyyə və Davamlı İnkişaf Komitəsi məruzə hazırlayıb. Məruzə əsasında 2016-cı il yanvar ayının 26-da qəbul edilən “Azərbaycanın sərhədyanı bölgələrinin sakinləri qəsdən sudan məhrum edilib” adlı qətnamə erməni qoşunlarının sözügedən bölgədən geri çəkilməsini tələb edir, qəsdən süni ekoloji böhranın yaradılmasını “ekoloji təcavüz” kimi qiymətləndirir və eyni zamanda Azərbaycan ərazilərinin bir hissəsinin Ermənistan tərəfindən işğal edilməsini bir daha təsdiqləyir.

1992-ci il Ətraf mühitə və inkişafa dair Rio-de-Janeyro Bəyannaməsinə əsasən, ölkələr həyata keçirdikləri fəaliyyət zamanı məsuliyyətlərini dərk etməli, silahlı konfliktlər zamanı ətraf mühiti mühafizə edən beynəlxalq hüquqa hörmət etməlidirlər. Lakin işğal olunmuş ərazilərdə törədilən ekoloji terror, eləcə də son qarşıdurma zamanı Ermənistan hərbi birləşmələrinin Mingəçevir, Qəbələ, Xızı

şəhərlərini ballistik raketlərlə eləcə də cəbhə xəttindən uzaqda yerləşən yaşayış məntəqələrini, təsərrüfat sahələrini fosforlu bombalarla atəşə tutması Bəyannamənin müddəalarına tamamilə ziddir.

Bütün bunlar mülki əhalinin - uşaqların, qadınların, ahılların, əlilliyi olan şəxslərin hərbi münaqişələr zamanı insan hüquqlarının qorunmasına dair beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən BMT-nin "Qadın və uşaqların fəvqəladə hallarda, silahlı münaqişələr dövründə müdafiəsi haqqında Bəyannaməsi"nin, "Uşaq hüquqları haqqında", "Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında" Konvensiyalarının, habelə 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyaları və onların əlavə protokollarının müddəalarının ciddi şəkildə pozulması deməkdir. Bu kimi halların davam etməsi, çoxsaylı cəzasızlıq presedentləri yaratmaqla, insanlıq əleyhinə yeni cinayətlərə, dinc əhalinin təhlükədə qalmasına şərait yaradır.

Beynəlxalq hüquqda mülki şəxslərin qorunması

Beynəlxalq humanitar hüquqda mülki şəxslərin qorunması döyüşçülərin qorunması ilə bərabər tutulmur. Bu fərq, xüsusilə hərbi əməliyyatların aparılması zamanı aktualıq kəsb edir: mülki insanlarla döyüşçülər arasında və hərbi hədəflər ilə mülki obyektlər arasında mühüm fərq var. Döyüşçülər təslim olana qədər və ya başqa şəkildə döyüşdə iştirak etdiyi müddətdə hücumla məruz qala bilər, mülki şəxslər birbaşa döyüş əməliyyatlarında iştirak etmədikləri müddətcə hərbi hədəflərə və döyüşçülərə qarşı mütənəsiblik prinsipi və qabaqlayıcı tədbirlər vasitəsilə qorunur.

Mülki şəxslərin qorunmasının hüquqi aspektlərinə gəldikdə, IV Cenevrə Konvensiyasına əsasən silahlı münaqişə zamanı mülki şəxslərin müdafiəsi beynəlxalq humanitar hüququn təməli daşıdır. Bu qoruma onların dövlət və xüsusi mülkiyyətinə aiddir. Həmçinin Beynəlxalq Humanitar Hüquq (BHH) qadınlar, uşaqlar və məcburi köçkünlər kimi xüsusilə həssas olan mülki qrupları müəyyənləşdirir və qoruyur.

Beynəlxalq insan haqları hüququ və beynəlxalq humanitar hüquq hamının ləyaqətini və insanlığını qorumaq məqsədi daşıyır. Bu illər ərzində BMT Baş Assambleyası, İnsan Hüquqları Şurası, silahlı qarşıdurma zamanı münaqişə tərəflərinin, münaqişədən əziyyət çəkmiş şəxslərin hüquqları ilə bağlı qanuni məcburi öhdəliklərə malik olduqlarını nəzərə alıblar.

Erməni hərbi qüvvələri tərəfindən mülki əhalinin hədəf alınmasına dair

Bonn Beynəlxalq Konversiya Mərkəzi tərəfindən 2020-ci ilin fevralında açıqlanan dünya ölkələrinin silahlanma indeksinə görə, Ermənistan, min nəfərə düşən hərbi qulluqçu sayına, silahlanmanın ümumi daxili məhsuldakı (ÜDM)payına, hərbi xərclər, səhiyyə, əsgər sayı və ağır silahların miqdarına görə dünyada 3-cü, Avropada isə birinci yerdədir. Məruzədə bildirilir ki, Ermənistanın silahlanma yarışında lider mövqeyinin səbəbi Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və son 30 ildə apardığı militarist siyasətdir.

(Mənbə: Silahlanma indeksi, Fevral 2020-ci ildə Bonn Beynəlxalq Konversiya Mərkəzi).

Baş nazir Nikol Paşinyanın baş müşaviri Vaqarşak Arutyunyan 8 oktyabrda Rusiyanın Russia-1 telekanalında yayımlanan "Vesti" televiziya şousuna verdiyi müsahibədə açıq şəkildə bildirib ki, Ermənistan Azərbaycanın dinc şəhərlərini mülki insanlar aralarında çaxnaşma yaratmaq üçün məqsədyönlü şəkildə hədəfə alır və bombardman edir. (Mənbə: Caspian News, <https://caspiannews.com/news-detail/pashinyans-advisor-confirms-armenias-deliberate-attacks-on-azerbaijani-civilian-settlements-2020-10-9-0/>)

27 sentyabrda Ermənistan və Azərbaycan arasında qızğın toqquşmalar başladığından bəri, Ermənistan Silahlı Qüvvələri cəbhə bölgələrindən uzaq məsafədə əhalinin sıx məskunlaşdığı yerləri, strateji

cəhətdən əhəmiyyətli mülki obyektləri və enerji infrastrukturlarını atəşə tutmağa davam edir. Atışmalar Ermənistanın işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilmiş qüvvələrinin Azərbaycanın işğal altındakı Dağlıq Qarabağ bölgəsində cəbhə bölgəsi boyunca Azərbaycanın mülki yaşayış məntəqələrini və hərbi mövqelərini vurmasından sonra baş verib.

Ermənistan silahlı qüvvələri indiyə qədər münaqişə zonasından 60 kilometrədən uzaq məsafədə yerləşən Azərbaycanın ikinci ən böyük şəhəri Gəncə, ölkənin ən böyük su elektrik stansiyasına və su anbarının yerləşdiyi Azərbaycanın mərkəzi şəhəri Mingəçevirə, həmçinin Bərdə, Tərtər və Beyləqana intensiv raket zərbələri endirib. Onlar, həmçinin Azərbaycanın paytaxtı Bakının yaxınlığındakı Xızı-Abşeron rayonunu orta mənzilli raketlərlə vurublar.

Hərbi mütəxəssislər əminliklə bildiriblər ki, İrəvan Azərbaycan şəhərlərini atəşə tutaraq Bakını cavab reaksiyası verməyə təhrik etməyə çalışır. Əgər İrəvan hərbi əməliyyatların yalnız Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsi ərazisində deyil, Ermənistanın özündə də aparıldığını nümayiş etdirə bilsə, Rusiyadan hərbi dəstək tələb edə bilər.

Azərbaycandakı Amerika Ticarət Palatası (AmCham Azərbaycan) Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən bəyanat yayıb. Bəyanata görə, AmCham Azərbaycan Dağlıq Qarabağ bölgəsində və Azərbaycanın digər bölgələrində baş verən hadisələrdən dərinədən narahatdır. Palata Azərbaycana edilən bütün hücumları, xüsusən də son vaxtlar Ermənistan ərazisindən həyata keçirilmiş mülki əhəlinin və strateji infrastruktur obyektlərinin geniş miqyaslı atəşə tutulmasını kəskin şəkildə pisləyir.

Beynəlxalq hüquqda silahlı qarşıdurmalar zamanı qadın və uşaqların qorunması

Uşaq və qadınların xüsusi müdafiəsindən danışırıqsa, beynəlxalq humanitar hüquq uşaqların və qadınların hərbi əməliyyatlarda iştirak etməyən şəxslər kimi ümumi qorunmasını və əsasən həssas insanlar kimi xüsusi qorunmasını təmin edir.

1977-ci il II Cenevrə Protokolu da mülki əhəlinin, eləcə də ayrı-ayrı mülki şəxslərin hücum obyektinə olmamalı olduğu prinsiplərini nəzərdə tutur. Dördüncü Cenevrə Konvensiyası uşaqların xeyrinə bir çox müddəalardan ibarətdir. Onlar göstərir ki, artıq 1949-cu ildə xüsusilə uşaqların müharibədən qorunmasının lazım olduğu hiss olunurdu.

Ermənistan Fövqəladə hallarda və Silahlı Münaqişələrdə Qadın və Uşaqların Müdafiəsi Bəyannaməsində nəzərdə tutulan və bütün üzv dövlətlər tərəfindən Bəyannaməyə ciddi şəkildə riayət olunmasını tələb edən prinsipləri pozur. Mülki əhəliyə, xüsusən də əhəlinin ən həssas üzvləri olan qadınlara və uşaqlara saysız əzab-əziyyətlər verən hücum və bombardmanlar qadağan edilir və bu cür hərəkətlər pislənir.

Azərbaycanda məcburi köçkün uşaqlar hələ də təhlükəsizlik şərtləri altında və ləyaqətli şəkildə torpaqlarına könüllü olaraq qayıtmaq hüquqlarını həyata keçirə bilmirlər. Münaqişə zamanı 224 uşaq erməni hərbi qüvvələri tərəfindən girov götürülüb və sonradan sərbəst buraxılıb və 29 uşaq hələ də erməni əsirliyindədir. 73 azərbaycanlı uşaq itkin düşüb.

Azərbaycanda uşaqlar atəşkəs dövründə də erməni təcavüzkarlarının hədəfinə çevrilir. 1994-cü ildən bəri atəşkəs dövründə 34 uşaq erməni terrorunun qurbanı olub, onlardan 14-ü öldürülüb, 20-si yaralanıb.

Humanitar atəşkəs dövründə hərbi cinayətlər

Tərəflərin Moskvada əldə etdiyi razılığa əsasən 2020-ci il oktyabrın 10-u saat 12.00-dan etibarən Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin meyarlarına uyğun və vasitəçiliyi ilə əsirlərin və digər saxlanılan şəxslərin və həlak olanların cəsədlərinin dəyişdirilməsi o cümlədən Azərbaycan Respublikası və

Ermənistan Respublikasının ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin vasitəçiliyi ilə tənzimlənmənin əsas prinsipləri əsasında münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həlli məqsədilə substantiv danışıqlara başlaması üçün atəşkəs elan olunmuşdur.

Lakin, ATƏT-in Minsk Qrupu həmsədr ölkələrini təmsil edən Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa Respublikası və Rusiya Federasiyasının Prezidentlərinin 01 oktyabr 2020-ci il tarixli bəyanatı, ATƏT-in Minsk Qrupu həmsədrlərinin 05 oktyabr tarixli bəyanatına əsasən və 2020-ci ilin 10 oktyabr tarixli Moskva bəyanatına uyğun olaraq qəbul edilən humanitar atəşkəs rejiminin tələblərinə Ermənistan tərəfindən əməl edilməmişdir. Belə ki, cəbhənin müxtəlif istiqamətlərində atəşkəs hiss edilsə də Ermənistan hərbi birləşmələri Azərbaycan tərəfindən azad edilmiş ərazilərin geri qaytarılması üçün əks

hücum həmlələrinə səy göstərmişdir. Nəticədə Azərbaycan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağın Hadrut qəsəbəsini və bir neçə kəndi işğaldan azad etmişdir. Bununla barışmayan Ermənistan hərbi qüvvələri Berd və Vardenis rayonlarının ərzisindən cəbhə xəttindən 80-100 km uzaqlıqda olan Azərbaycanın əsasən mülki şəxslərinin məskunlaşdığı Gəncə və Mingəçevir şəhərlərini, Bərdə və digər rayonların ərazisini SKAD\ELBRUS, TOÇKA-U tipli uzaqmənzilli raketlərlə, atəşə tutmuşdur. Nəticədə xeyli sayda mülki insanlar, qadınlar, uşaqlar həlak olmuş və yaralanmışdır.

Azərbaycanın iri iqtisadi şəhərləri olan Gəncə və Bərdə şəhərlərində isə sözün əsl mənasında faciə yaşanmışdır. Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri olan Gəncə raket atəşinə məruz qalmış, nəticədə çoxu qadın olmaqla 28 nəfər həlak olmuş, 10 qadın və 5 azyaşlı uşaq olmaqla ümumilikdə 139 nəfər yaralanmışdır. Gəncə şəhərinin ərazisinə düşmüş uzaqmənzilli raketlər 500 metr radiusda olan yaşayış məntəqələrini, sosial infrastruktur obyektlərini dağıdaraq zərər vurmuşdur. Bərdə şəhərinin kaset tipli mərmilərlə atəşə tutulması nəticəsində isə növbəti insanlıq faciəsi törədilmiş 27 nəfər həlak olmuş, 86 nəfər yaralanmışdır.

Atəşkəsin müəyyən olunduğu vaxtdan bir neçə saat sonra işğaldan azad edilmiş ərazilərdə hərəkət edən sanitariya maşınları Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən atəşə tutulmuş, nəticədə Azərbaycan ordusunun həkim personalı həlak olmuş və yaralanmışdır.

Bərdə şəhəri ərazisinə düşmüş raketin dağıdıcı qüvvəsi ANAMA əməkdaşları tərəfindən qeydə alınmışdır. Raketin düşməsi nəticəsində 10 metr dərinlikdə və 30 metr radiusda böyük bir dəlik əmələ gəlmişdir. Atəşkəs dövründə Tərtər rayonunun Şıxarx qəsəbəsi ərazisində məcburi köçkünlər üçün tikilmiş yaşayış massivi hədəfə alınmış, insanlar ölmüş və yaralanmışdır. BAMF təmsilçilərinin mülki şəxslərlə, hərbiçilərlə söhbəti zamanı humanitar atəşkəs dövründə törədilmiş aşağıdakılar aşkar edilmişdir

- Atəşkəs dövründə cəsədlərin döyüş ərazisindən çıxarılması zamanı Ermənistan ordusunun əsgərləri tərəfindən cəsədlərin altına tələ partladıcılar yerləşdirilmişdir;

- Azərbaycan əsgərləri cəsədləri təhvil verərkən onlar atəşə tutulmuş, onlara tərəf əl qumbaraları atılmış;
- Atəşkəs zamanı cəsədlərin daşınmasına yardım göstərən, yaralıları daşımağa kömək edən hərbi həkimlər atəşə tutulmuşdur.

Hər 3 halın törədilməsi nəticəsində ölən və yaralananlar olmuşdur.

- Azərbaycan tərəfdən ölən əsgərlərin üzərində işgəncə və təhqirlərə məruz qalmış və bu əxlaqsız hərəkətlər sosial şəbəkələrdə yayılmışdır.
- Erməni hərbi birləşmələrinin işğal olunmuş ərazilərdəki döyüş sənədlərində postlara, avtomobillərə zəncirlənmiş əsgərlərlə bağlı şəkillər məlumatlar müəyyən edilmişdir.

Əsir və itkin düşmüş şəxslər

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində itkin düşmüş, əsir götürülmüş, həmçinin azad edilmiş şəxslərlə bağlı dövlət komitəsinin 01.10.2020-ci il tarixə məlumatı açıqlanmışdır. Məlumatla görə **birinci Qarabağ münaqişəsi daxil olmaqla** əsir və itkin düşmüş şəxslər:

a) *hərbçilər* - **3171 nəfər**

b) *mülki şəxslər* - **719 nəfər** (71 uşaq, 267 qadın, 326 qoca)

onlardan : a) *kişilər* - **3623 nəfər** b) *qadınlar* - **267 nəfərin** rəsmi olaraq qeydiyyatı alındığı qeyd edilmişdir.

10 Oktyabr 2020-ci il tarixdə Moskvada əldə edilmiş humanitar atəşkəsin müddəasına əsasən döyüşlər zamanı həlak olanların cəsədlərinin və əsirlərin dəyişdirilməsi nəzərdə tutulurdu. Əsirlərin Qırmızı Xaç Komitəsinin iştirakı ilə yerinə yetirilməsi qeyd edilir. Məsələyə münasibətdə tərəflərin mövqeyi müxtəlif olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin beynəlxalq məsələlər üzrə köməkçisi Hikmət Hacıyev "Bir daha vurğulamaq istərdim ki, Azərbaycanla Ermənistan arasında cəsədlərin, həmçinin əsirlərin dəyişdirilməsi mexanizmi artıq bir müddətdir, hazırda və işləkdir." deyərək bildirib.

Rəsmi məlumatlarda Azərbaycan tərəfinin humanitar atəşkəsin ruhuna uyğun olaraq, həlak olmuş əsgərlərinin cəsədlərinin təhvil verməyə hazır olduğu bəyan edilsə də Ermənistan tərəfi bu mübarizəyə laqeyd qalmışdır.

Əsir düşmüş yaralı erməni hərbiçilərinin xəstəxanada müalicəsi ilə bağlı, eləcə də həmin şəxslərin Ermənistanda yaşayan valideynləri ilə telefon danışığını əks etdirən görüntülər televiziya vasitəsi ilə yayımlanmış, hərbi əsirlərin saxlanma şəraiti ilə bağlı BQXK-nə məlumatlar təqdim edilmişdir.

Ermənistan hərbiçilərinin qətlə yetirilmiş Azərbaycan hərbiçilərinin meyitləri üzərində təhqiramiz hərəkətlər etməklə törətdikləri cinayət əməllərinə dair sosial şəbəkələrdə paylaşılan videolar yayılmışdır. Bu da 1-ci Cenevrə Konvensiyasının 16-cı və 17-ci maddələrinin ciddi pozulduğuna sübutdur.

İşğal olunmuş ərazilərə qanunsuz silah daşınması

Gürcüstan və İran İslam Respublikası Ermənistana hərbi yüklərin daşınmasını qadağan etdikdən sonra Ermənistan hökuməti ölkəyə silah gətirmək üçün müxtəlif hiylələrə və qanunsuzluqlara əl atmışdır. Bunun üçün mülki təyyarələrdən də istifadə olunduğu müxtəlif mənbələr tərəfindən təsdiqlənmişdir.

Döyüşlərin getdiyi bir zamanda Ermənistanın rəhbər şəxslərinin təyyarələri vasitəsilə hərbi yüklər daşındığı bəlli olmuşdur. Oktyabrın 10-da Moskvada Lavrovla görüşdən geri döən Zöhrab Mnatsakanyanın hökumət təyyarəsində 300 ədəd “Kornet” tank əleyhinə raket gətirdiyi üzə çıxmışdır. Müxtəlif səbəblərə görə Moskvanı ziyarət etməli olan Baş nazirin müavini Mqer Qriqoryan və Xarici İşlər nazirinin müavini Şavarş Köçəryan da oxşar metodlardan yararlanmağa çalışıb.

Ermənistana mülki təyyarələrlə silah daşınmasını həyata keçirmək üçün digər ölkələrdə erməni diaspor qurumlarının aktivləşdiyi müşahidə olunmuşdur. Həmin qrupların “humanitar yardım”, ya da “çarter reysləri” adı altında əslində Ermənistana silah daşmasına dair məlumatlar işıq üzü görüb.

Konkret olaraq Rusiyadan silah daşınmasını Ermənistanın Müdafiə naziri David Tonoyan, Paşinyanın qeyri-leqal biznes ortağı və məşhur silah qaçaqmalçısı David Qalstyan və Rusiyadakı ən zəngin erməni sayılan milyarder Samvel Karapetyanın kurasıya etdiyi qeyd edilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti beynəlxalq televiziyalara və agentliklərə müsahibəsi zamanı bu məsələlərlə bağlı fikirlər söyləyib, Rusiya istəblşmentində qanunsuz silah qaçaqmalçılığında marağı olan şəxslərlə bağlı fikirlər bildirib.

İşğal olunmuş ərazilərdə qanunsuz silahlı birləşmələr

“Bizdə bu döyüşdən əvvəl də indi də məlumat var idi ki, PKK terrorçuları orada düşərgələr yaradıblar. Çünki Dağlıq Qarabağ nəzarətsiz bir ərazi idi”. deyə Prezident İlham Əliyev bildirib. Prezident öldürülən insanlar arasında Kanada, Livan pasportlu insanların, o cümlədən şəxsiyyətini müəyyən etmək mümkün olmayan insanların olduğunu xarici mediaya müsahibəsi zamanı bildirib.

Azərbaycanın Baş Prokurorluğu Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının mülki əhalisinə qarşı müxtəlif cinayətlər törətməsi və həmin cinayətlərdə xarici ölkələrdən gətirilmiş muzdluların iştirak etməsinə dair Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunda mötəbər sübutların olduğu açıqlayıb.

Ermənistan prezidenti Armen Sarkisyan “Əl Cəzirə” telekanalına müsahibəsində müxtəlif ölkələrdən olan ermənilərin Dağlıq Qarabağda döyüşdükələrini deyib. “Onlar etnik ermənilərdir və müxtəlif ölkələrin vətəndaşları olmalarına baxmayaraq, Dağlıq Qarabağda vuruşmalarında pis bir şey yoxdur. Biz müxtəlif ölkələrdən olan ermənilərin hərbi əməliyyatlarda iştirakını qəbul edirik” deyən A.Sarkisyan müxtəlif terrorçu birləşmələrin hərbi əməliyyatlarda iştirakını təsdiq edib.

Muzdlu anlayışı 1949-cu il Beynəlxalq Silahlı Münaqişə Qurbanlarının Müdafiəsi haqqında 1949-cu il Cenevrə Konvensiyasına Əlavə I Protokolunun (1977) 47-ci maddəsində təsbit edilmişdir. Bu maddəyə görə, muzdlunun döyüşçü və ya hərbi əsir statusu almaq hüququ yoxdur.

Muzdluların İşə Götürülməsi, İstifadəsi, Maliyyələşdirilməsi və Təliminə dair BMT Baş Assambleyasının 4 dekabr 1989-cu il tarixli 44-cü sessiyasında (44/34) qəbul edilmiş Beynəlxalq Konvensiyaya görə, onlardan istifadə və onlara təlim keçilməsi cinayət sayılır.

Ermənistandan fərqli olaraq, Azərbaycan Respublikası 30 sentyabr 1997-ci ildə Konvensiyaya qoşulmuşdur. Konvensiyaya əsasən muzdluların hərbi münafişələrə cəlb edilməsinə qarşı mübarizə aparmaq məqsədilə bu cür cinayətlərə görə iştirakçı dövlətlərin milli qanunvericiliyində cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

Müharibənin partlamamış qalıqlarının təmizlənməsi

Ümumilikdə Agentlik tərəfindən sentyabr – oktyabr 2020-ci il tarixlərində 829 operativ və təxirəsalınmaz əməliyyat çıxışı həyata keçirilmişdir. Nəticədə Ağdam, Ağdaş, Ağcabədi, Bərdə, Beyləqan, Biləsuvar, Cəbrayıl, Goranboy, Naftalan, Kürdəmir, Füzuli, Tərtər, Tovuz, Şəmkir, Hacıqabul, Zərdab, Xızı, Oğuz, Qəbələ rayonları, Gəncə və Mingəçevir şəhərləri ərazisində ev və həyətyanı sahəyə, neft kəmərinin yaxınlığına, Mingəçevir İES-in ərazisinə, Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin yaxınlığına, əkin və otlaq sahələrinə, yol kənarına, meşə massivinə, məktəbə baxış keçirilmiş, 301 ədəd partlamamış hərbi sursat (PHS), 1 627 ədəd piyada əleyhinə mina, 276 ədəd tank əleyhinə mina, 460 ədəd tank əleyhinə minanın partladıcısı (son vaxtlar işğaldan azad olunmuş ərazilərdən), 76 ədəd detonator, 1 150 ədəd 9N235 bombacıqları, 1 180 ədəd müxtəlif çaplı patronlar, 1 ədəd qaz qumbarası, 17 ədəd hərbi məqsədlər üçün istifadə olunan meteoroloji radiopelenqator, 6 ədəd dron, 2 ədəd raketin mikrosxemi və 550 ədəd partlamış raket hissələri aşkar olunaraq neytrallaşdırılmışdır.

Qadağan edilmiş hərbi sursatlar

ANAMA-nın tapşırığı ilə müharibənin partlamamış qalıqlarının təmizlənməsi əməliyyatlarına cəlb edilmiş BAMF-ın İcma Mina Aksiyası komandası düşmənin əsas hədəf yerlərindən olan Tərtər rayonunda, eləcə də Bərdə, Goranboy rayonlarında əməliyyatlara cəlb edilmişdir. Komanda Tərtər rayonunun Düyərli və Əskipara kəndləri ərazisində fosforlu top mərmiləri aşkar edərək zərərsizləşdirmişdir.

ANAMA mütəxəssisləri tərəfindən Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin bir neçə metrliyində eləcə də Goranboy və Bərdə şəhəri ərazilərində kaset bombalar aşkar edilərək zərərsizləşdirilmişdir.

Bakı-Novorosiysk neft kəmərinin yaxınlığında Sitalçay ərazisində Ermənistan hərbi birləşmələri tərəfindən atılmış, Azərbaycan Hərbi Hava Qüvvələri tərəfindən

məhv edilmiş S 300 ballistik raket mərmisinin qalıqları aşkar edilmişdir.

Gəncə, Qəbələ və Kürdəmir şəhərləinə SMERÇ və ELBRUS tipli raketlərdən kasetli mərmilərin atıldığı müəyyən edilmişdir. ANAMA mütəxəssislərinin araşdırmaları nəticəsində partlayış ərazinin radiusu və müəyyən edilmiş qalıqların üzərindəki göstəricilər sayəsində qadağan olmuş sursatlar barədə faktlar öz təsdiqini tapmışdır. Ermənistan hərbi qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın mülki şəxsləri hədəfə alınaraq, cəbhə xəttindən xeyli kənarda yerləşən yaşayış məntəqələri və iri şəhərlərinə atılan hərbi sursatlar, bomba və uzaqmənzilli raketlər 10 oktyabr 1980-ci ildə qəbul edilmiş “Konvensiya silahların istifadəsinin məhdudlaşdırılması və qadağan edilməsinə dair Cenevrə protokollarına, “Klaster silahların istifadəsinin qadağan edilməsi ilə bağlı Oslo Konvensiyasına ziddir.”

Ermənistan hərbi qüvvələrinin icazəsi qadağan edilmiş hərbi sursatlardan istifadəsin beynəlxalq qurumlar tərəfindən təsdiq edilərək, pislənilmişdir.

Amnesty International “kasetli sursatlardan mülki ərazilərə qarşı istifadə etmək amansızlıqdır və məsuliyyətsizlikdir. Bu, çoxsaylı insan itkisinə, yaralanmaya səbəb olur.” deyərək bəyanat verib.

“Kasetli döyüş sursatlarının hər cür şəraitdə istifadəsi beynəlxalq humanitar hüquqa əsasən qadağandır. Ermənistanın dinc əhaliyə qarşı istifadə etdiyi ballistik raketlər və kasetli bombalar beynəlxalq hüquq tərəfindən qadağan olunub. Bu bəyanatla Ermənistan silahlı qüvvələrinin belə cinayət əməllərini pisləyirik. Ermənistanın oktyabrın 27-28-də Azərbaycanın Bərdə və Tərtər rayonlarında mülki infrastrukturunu raket atəşinə tutmasını pisləyirik.” GUAM Demokratiya və İqtisadi İnkişaf naminə Təşkilatı bildirib. Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının (TÜRKPA) Baş katibliyi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan şəhərləri Bərdə və Tərtərdə mülki şəxslərə qarşı törədilməkdə davam edən qeyri-insani addımları şiddətlə qınayıb.

“Ermənistan kasetli bombalardan istifadəni, yaxud Dağlıq Qarabağ qüvvələrini onlarla təchiz etməyi dərhal dayandırılmalıdır” deyərək Human Rights Watch bəyanat yayıb.

Nəticə

Sentyabr-Oktyabr 2020-ci il tarixlərində Ermənistan və Azərbaycan arasında davam edən geniş hərbi əməliyyatları, qəbul edilən beynəlxalq şərtlərin və prinsiplərin Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən icra edilməməsi, eləcə də beynəlxalq hüquqi razılaşmaların və prinsiplərin dəyişdirilməsi üçün Ermənistan tərəfindən edilən təhrikəddici provokativ cəhdlərin nəticəsi adlandırmaq olar. Keçən dövr ərzində işğal olunmuş ərazilərin azad olunması, qaçqın və məcburi köçkünləri öz doğma yerlərinə qaytarılması, Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı əldə olunan razılaşmalar Ermənistan siyasi rəhbərliyi tərəfindən yerinə yetirilməmiş, eskalasiya davam etdirilmişdir. Nəticədə geniş miqyaslı hərbi əməliyyatlar başlamış, xeyli sayda hərbi vəzifəli, mülki şəxs həlak olmuş və yaralanmışdır. İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə, sosial infraqururura ciddi ziyan dəymiş. Ağır humanitar vəziyyət yaranmışdır. Böyük infraqururur layihələrin və transmilli proqramların icraçısı olan Azərbaycanın münəqişənin həll olunması üçün sülhə məcbur etmə əməliyyatlarını həyata keçirməkdən başqa çıxış yolu qalmamışdır. Hesab edirik ki, nə qədər çətin olsa da yüz illiklər boyu bir yerdə yaşamış iki xalqın yenidən bir yerdə yaşaması, qonşuluq prinsiplərinin, regionda sülh və sabitliyin qorunması, qarşılıqlı əlaqələrin qurulması üçün imkanları qalmaqdadır. Bunun üçün uzun müddətdir ki, dondurulmuş

status kvoya üztünlük verən ATƏT həmsədr ölkələrinin sülhyaratma missiyasının gücləndirilməsi, işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin azad olunması, beynəlxalq hüququn razılaşıdırılmış prinsiplərinə heç bir şərtsiz əməl edilməsi kimi imperativ qərarların qəbul olunmasına və razılaşmaların əldə edilməsinə ehtiyac var.